

derivades d'*ipse* tenen la mateixa implantació a les Illes des de la seua arribada amb el català des del continent? L'escriptura no ha deixat manifestar-se aquestes formes? Ha anat augmentant amb el temps la presència dels articles salats i s'han començat a fer notar quan ja eren realment freqüents? I per acabar: no ho eren, de més freqüents, però hi ha ajudat a causar aquest efecte la pèrdua de la memòria de l'escriptura tradicional del català, molt afeblida ja cap al segle XVIII?

La qüestió dels arcaïsmes lèxics és d'un caire molt diferent. L'arcaïsmes és tal en relació a l'època en què apareix usat. Conseqüentment, és lògica l'afirmació següent dels autors en el segon comentari (p. 30), derivat d'un text de 1380: «El text reflecteix l'estat general de la llengua en el s. XIV, farcit d'arcaïsmes (respecte a la varietat actual), sense fissures dialectals».

Hem d'estendre aquesta afirmació a la resta dels comentaris, on es parla d'arcaïsmes sense més especificació, per tal d'evitar el dubte de si ho seran respecte a l'època objecte d'estudi. Així, al primer comentari, basat en un text de 1373, es diu que són arcaïsmes *ab* ('amb'), *jorns* ('dies'), *gitar* ('vomitar'), etc, i es conclou que hi ha «abundor d'arcaïsmes» (pp. 26-27); al comentari que prové d'un text de 1400 torna a aparèixer la preposició *ab* com a arcaïsmes, ara acompanyada de la conjunció *e* ('i') i del substantiu *argent* ('plata') (p. 35); al comentari originat en un text de 1410 es consideren arcaïsmes *dessús* ('a dalt') i *hom* ('home'), entre d'altres. I així successivament. Hem d'entendre, doncs, que tots aquests trets arcaïcs exemplificats ho són des de la perspectiva de la llengua actual i no de la que l'estat que vivia el català entre 1373 i 1410, època en què eren paraules vives i corrents.

En conclusió, hem de felicitar els autors d'aquest volum per la tasca feta, animar-los a continuar-la sense defalliment i felicitar-nos nosaltres mateixos com a beneficiaris perquè obres com aquestes contribuiran a un major coneixement de la llengua catalana.

BRAULI MONTOYA ABAT
Universitat d'Alacant

Francesc Eiximenis (2009), *Art de predicació al poble*, edició, traducció i pròleg de Xavier Renedo, Vic, Eumo Editorial («Textos pedagògics»), LXVIII + 82 pp.

És ben conegut el paper central que juga la predicació en el context de la societat medieval com a mitjà d'adoctrinament, d'educació, de formació. Per tant,

els documents que genera van plens d'informació de caire cultural —*lato sensu*— al respecte de la societat en la qual s'originen i a la qual s'adrecen. Aquest és un dels seus aspectes més atractius de cara al públic general, però és un fet que aquest mateix públic experimenta sovint una sensació de sorpresa paralitzadora quan pren contacte per primera volta amb aquesta tipologia textual. Bé ho hem comprovat els qui ens dediquem a la docència quan, per exemple, ens toca presentar la predicació d'un autor com Vicent Ferrer. Malgrat la fama que el precedeix, la realitat textual esdevé un fre. I no pas sols per les dificultats intrínsecament lingüístiques o perquè els seus sermons se'ns hagin conservat en un estat de mer apunt, sovint rònegament esquemàtic, sinó perquè els seus sermons són exactament això: *sermons*.

Un sermó medieval és un text definit i caracteritzat per unes pautes retòriques molt ben establertes, que poc o gens coincideixen amb les pròpies dels textos homònims de la nostra realitat actual, les úniques mostres del gènere que, ocasionalment, poden conèixer els nostres estudiants o bona part del públic assistent, posem per cas, a una conferència. Si no expliquem detalladament la seva entitat com a *artefacte retòric* difícilment aconseguirem acostar el públic actual a aquest gènere textual. Com que els textos es construeixen a partir de les normes i expectatives pròpies del seu moment, caldrà explicar quines condicions retòriques havia de satisfer, en l'àmbit medieval, un text que volgués esdevenir sermó. Això ens farà acudir als manuals que pretenien il·lustrar i ensinistrar els autors per a poder escriure aquesta mena de discursos, és a dir, ens fa enfrontar-nos amb les *artes praedicandi*, com, precisament, la que tenim el gust de ressenyar en aquestes pàgines.

Efectivament, Francesc Eiximenis (c. 1327-1409), degué redactar la present *Art de predicació al poble (APP)* —originalment en llatí (*Ars predicandi populo*)— el 1377, acompanyada d'un conjunt de sermons, oferts com a models d'estudi, que, malauradament, s'ha perdut. Si la data és correcta, l'*APP* seria, segons explica Renedo en l'estudi introductori (p. LXVII), «si no la primera, una de les primeres obres d'Eiximenis». Sembla rellevant que la vasta obra de l'insigne teòleg s'iniciï amb un manual —potser hauria estat preferible traduir *Ars* per *Manual*— dedicat a la predicació, ja que, de la retòrica de la predicació, precisament, en poua no poques tècniques que aplica en les seves obres més divulgades, com bé ha mostrat Albert Hauf en analitzar

l'estil de *Lo crestià* en termes de predicació *per escrit*.¹ I és que els principis retòrics de la predicació servien, en part, per a estructurar també peces oratòries no directament vinculades al món religiós, com ara els discursos reials. Heus ací, doncs, un altre efecte positiu de donar a conèixer textos com el que ens ocupa: els principis que descriuen van més enllà de l'aplicació immediata que en poguéis fer un frare davant el seu auditori.

Contràriament a la resta de la producció eiximeniana, el present promptuari sobre predicació sembla haver estat molt poc divulgat. Se n'han conservat tres còpies manuscrites i, modernament, només ha estat editat per Martí de Barcelona, en 1936. De fet, podem dir-ne que comparteix el destí d'altres *artes praedicandi* d'autor peninsular, com ara la d'Alfonso d'Alprão i la de Martín de Córdoba, avui de difícil accés. Per això és just de plànyer que no hom hagi aprofitat l'avinentesa, atès que es tracta d'un text relativament breu, per a publicar-lo en edició bilingüe llatí/català.

Val a dir que l'*APP* comparteix la finalitat divulgativa i formativa que caracteritza bona part del quefer literari eiximenià, però en comptes de difondre i explicar conceptes teològics amb el pensament posat en un destinatari ciutadà, s'adreça a un públic molt més restringit —el dels predicadors o el dels qui es preparen per a ser-ho—, format i capaç de llegir en llatí.

El gènere de les *artes praedicandi* compta amb una rica tradició, desenvolupada especialment durant els segles XII i XIII i depurada al llarg de centenars de tractats, per la qual cosa no podem esperar que l'aportació del nostre autor sigui especialment original. En realitat, la seva originalitat no rau tant en els continguts —absolutament previsibles i, diguem-ne, estandarditzats— com en la manera com els expressa, els explica, els comenta.

Certament, com afirma Renedo (p. xxvii), «el text d'Eiximenis exposa uns principis retòrics molt més simples» que altres manuals, planteja un tipus de predicació força senzilla, que defuig les complicacions estructurals en què s'adelitaven alguns predicadors, explícitament condemnades pel nostre, que les veu com una mera exhibició de vanitat intel·lectual.

Eiximenis estructura el seu tractat a partir de les quatre causes aristotèliques: causa final, eficient, formal i material —bé que, a aquesta última, enunciada en el

1. Albert Hauf (1990), *D'Eiximenis a Sor Isabel de Villena. Aportació a l'estudi de la nostra cultura medieval*, València/Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat («Biblioteca Sanchis Guarner»), pp. 96-99.

proemi, no dedica posteriorment cap apartat. En referir-se a la causa final, detalla clarament els tres grans objectius de la predicació: primer de tot, «la glòria, la lloança i l'honor de Déu» (p. 4); tot seguit, «la salut del poble» (p. 5); finalment, «la salvació i el premi pels mèrits del predicador» (p. 7). Justament, tan gran com el premi que rebran els bons predicadors serà el càstig rebut pels predicadors indignes, aquell que, «inflats pels vents de la supèrbia i la vanaglòria, prostitueixen la paraula de Déu» i «amb les seves paraules pomposes no busquen [...] sinó [...] la glòria, la fama pròpia i l'honor» (p. 6).

Aquesta darrera idea torna a aparèixer (pp. 10-11) en referir-se a la causa eficient, apartat en què Eiximenis reflexiona sobre les qualitats del predicador modèlic. A colp calent, podria semblar fora de lloc, vist el caràcter tècnic de l'escrit, aquesta descripció moral del predicador, però no ho és: d'una banda, és un tòpic de llarga nissaga —recordem, en última instància, que ja Quintilià descrivia l'orador com un «vir *bonus dicendi peritus*»—; i, d'altra, respon a una exigència sovint plantejada pels destinataris dels sermons —com percebem fins i tot en les compilacions d'*exempla*—: que el predicador visqués amb fidelitat a allò que predica.

La darrera secció —la dedicada a la causa formal— és, amb diferència, la més desenvolupada i complexa, ja que és ací on encabeix Eiximenis l'estudi estrictament formal del discurs homilètic, discurs que hauria de fer-se «breument, ferventment, pausadament, devotament, moralment, prudentment i ordenadament» (p. 12). A cadascun d'aquests adverbis dedica el nostre autor una secció, si bé la més desenvolupada és la darrera, ja que es dedica a l'ordenació del discurs (pp. 33-65) i, per tant, hi trobarem la descripció detallada de les diverses tècniques d'eixamplament del sermó.

Parlant en termes actuals, podríem dir que un sermó és un autèntic comentari de text. Aquest text —el *thema* del sermó— és, normalment, un versicle pres de la Bíblia i relacionat, per algun motiu, amb la lectura o festivitat que dona motiu a la predicació. A partir, doncs, d'una única frase calia bastir un discurs que s'havia de pronunciar de memòria i, en alguns casos, podia durar diverses hores. No costa gens imaginar-se a quins problemes havia d'enfrontar-se qualsevol *ars praedicandi*: havia de subministrar a l'orador les eines necessàries per a *estirar* al màxim el *thema* —fragmentant-lo i relacionat-lo amb altres textos—, i per a fer-ho a través d'un discurs que fos fàcil de memoritzar i prou seductor com per a mantenir despert i entretingut el públic al qual s'adreçava. La clau de volta de tot aquest edifici és, com bé diu Eiximenis, l'ordenació (p. 33), idea que li permet suggerir un ventall amplíssim d'estratègies: la

cerca d'altres versicles bíblics relacionables amb el *thema*, la utilització d'experiències pròpies de la vida, l'aprofitament de comparacions (*similitudines*) o d'*exempla*, el recurs a esquemes gràfics que facilitin la disposició de les idees centrals, etc. Sens dubte, però, els consells més interessants són els destinats a la memorització del discurs (pp. 41-51), que s'arrelen en la teoria medieval de la memòria, d'ascendència clàssica, ben comentada per l'editor en l'estudi introductori (pp. LI-LXVI).

Tot plegat pot semblar una lectura merament tècnica, sense gaire interès més que per als especialistes en predicació. I, tanmateix, crec que no és així. L'autor és capaç de fer esdevenir atractiva una exposició que podria, certament, haver resultat esquerra. En el fons, no hauria de sorprendre que sigui així, ja que bona part del mèrit d'Eiximenis és, precisament, el seu domini de l'art de la divulgació. Al cap i a la fi, això era el que es proposava, respecte a altres temes, en altres obres seves, conegudes de tots. La seva habilitat expositiva, la manera com sap introduir determinats consells, les observacions punyents o colpidores que sap situar de tant en tant, fan que una matèria tan poc original, ja quasi rebregada a força d'haver-se vist exposada en centenars de tractats, guanyi, malgrat tot, l'atenció del lector.

A més a més, l'*APP* ens arriba molt ben abillat gràcies a la tasca duta a terme per Xavier Renedo. El primer que trobarà el lector en la seva edició és una taula cronològica on es disposen banda per banda l'essencial de la biografia de Francesc Eiximenis, els fets més remarcables de la història de l'educació en l'àmbit català i, en una tercera columna, els fets més rellevants de la història de la cultura i de la ciència fora d'aquest àmbit, amb especial atenció als aspectes educatius. La insistència en la temàtica educativa ve condicionada pel caire de la col·lecció —«Textos pedagògics»— on s'insereix aquesta obra. Aquesta inclusió és, al meu parer, forçada ja que aquest tractat no és una obra *sobre* educació. No hi insistiré, però: benvinguda sia, si ens permet tornar a gaudir de l'*APP*.

Tot seguit, el lector hi trobarà la bibliografia fonamental sobre Eiximenis i la seva obra —tant pel que fa a edicions com a estudis—, però, tanmateix, no s'hi inclou, malauradament, la bibliografia dedicada a la predicació, citada en les notes a peu de pàgina de l'estudi que segueix. Aquest estudi, de més de quaranta pàgines, presenta una lectura clara i eficient del tractadet eiximenià. De fet, si deixem de banda les pàgines en què situa l'autor i l'obra en el conjunt de la seva producció, veurem que Renedo, fonamentalment, ressegueix i comenta les parts essencials de l'*APP*, en descriu el funcionament i n'aclareix els punts més complicats amb l'ajuda, quan cal, de la

bibliografia crítica i de la contextualització amb altres *artes praedicandi*. Especialment remarcables són les pàgines que dedica a l'estudi de les tècniques mnemotècniques que proposa el franciscà (pp. LI-LXVI), que considera com «un dels valors afegits més interessants de l'*Ars Predicandi Populo*» (p. LI).

Renedo és conscient que les obres medievals s'han presentar comentades. Ja comenta l'*APP* en el pròleg, però continua fent-ho amb una anotació del text molt ben ponderada, en la qual és particularment encertada la idea de cercar coincidències temàtiques amb altres obres del mateix autor. D'aquesta manera, a partir de l'*APP* podem moure'ns pel conjunt de la seva producció i descobrir línies de força. Lògicament, que un tema o aspecte aparegui tractat en diverses obres és un índex evident de l'interès que despertava en l'autor. Aquesta idea és la que justifica que l'editor hagi volgut confegir un apèndix, sota el títol de «Principis i exemples sobre la predicació», amb una breu selecció de fragments eiximenians sobre la predicació procedents de la *Vita Christi*, del *Dotzè* i del *Terç del Crestià*, presentats en versió modernitzada mercès a la col·laboració d'Enric Tremps, estudiant de Tercer Cicle de la Universitat de Girona. Potser, per arrodonir del tot la feina feta, només hauria calgut, com ja he dit més amunt, el text original i un breu índex analògic dels principals temes tractats.

Tot plegat, doncs, el generós esforç de l'editor permet que el lector actual pugui llegir i entendre sense problemes una obra certament menor, però injustament oblidada, de Francesc Eiximenis. Bona divulgació —filològica— de la bona divulgació —teològica. No és pas poc el que s'hi ha aconseguit, doncs.

JOSEP YSERN
UNED

Jenny BRUMME (ed.), *La oralidad fingida: descripción y traducción. Teatro, cómic y medios audiovisuales*, Madrid / Frankfurt a. M., Iberoamericana / Vervuert, 180 pp.

Jenny BRUMME / Hildegard RESINGER (eds.), *La oralidad fingida: obras literarias. Descripción y traducción*, Madrid / Frankfurt a. M., Iberoamericana / Vervuert, 173 pp.

L'anomenada *oralitat fingida, construïda, literària o fictícia* és el tema comú d'aquests dos volums. Es tracta de dotar de versemblança textos que empen un llenguatge pretesament parlat. Hi tenen a veure les varietats diafàsica, diastràtica i, sovint,